

**Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»**

Леонова В. І.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ,
ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОДІАГНОСТИКА В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»**

**Для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
ІІІ року навчання спеціальності 231 «Соціальна робота»**

Одеса – 2025

УДК: 37.012(049.3)+316.614.5+303.1

*Рекомендовано до друку вченою радою Університету Ушинського
(протокол № 9 від 27.02.2025 р.)*

Беляк О. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, директор КЗ «Одеський педагогічний фаховий коледж»;

Паскаль О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогічних технологій початкової освіти ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Леонова В. І.

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Психодіагностика в соціальній сфері» [для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, спеціальності 231 «Соціальна робота»]. Одеса : Університет Ушинського, 2025. 50 с.

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни ОК 18 «Психодіагностика в соціальній сфері» містять плани проведення, зміст практичних занять та самостійної роботи студентів; питання для самоперевірки, тестові завдання, питання до екзамену. Послідовність тем зумовлена логікою викладу матеріалу і покликана забезпечити комплексність теоретичних знань і практичних навичок студентів.

ЗМІСТ

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОДІАГНОСТИКА В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ».....	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	7
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ.....	16
РОЗДІЛ 3. КОНТРОЛЬНІ ЗАСОБИ ПЕРЕВІРКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИЧНОЇ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	39
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	48

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ПСИХОДІАГНОСТИКА В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»

Мета навчальної дисципліни: полягає в формуванні здобувачів вищої освіти професійної компетентності в галузі теоретичній та практичній психодіагностики; знайомлення з концептуальними основами сучасної психодіагностики; ознайомлення з методичними основами сучасної психодіагностики; вивчення нормативних вимог до психодіагностичних методик; вивчення нормативних вимог до користувачів психодіагностичних методик; формування розуміння психометричних вимог до психодіагностичних методик; формування уявлення щодо класифікацій психодіагностичних методик; формування уявлення щодо типів психодіагностичних методик; формування розуміння можливостей та обмежень комп'ютерного тестування; опрацювання конкретних психодіагностичних методик дослідження інтелекту та особливостей особистості.

Передумови для вивчення дисципліни: паралельно з вивченням навчальної дисципліни «Психодіагностика» студенти мають опанувати знання з таких навчальних дисциплін, як «Спеціальна педагогіка» та «Загальна психологія».

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН 01 Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.

ПРН 03 Ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід.

ПРН 12 Визначити зміст співпраці з організаторами-партнерами з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності.

ПРН 18 Налагоджувати співпрацю з представниками різних груп та громад; використовувати стратегії індивідуального та колективного представництва інтересів клієнтів.

ПРН 20 Виявляти етичні дилеми та суперечності у професійній діяльності та застосовувати засоби супервізії для їх розв'язання.

ПРН 22 Демонструвати вміння креативно вирішувати проблеми та приймати інноваційні рішення, мислити та застосовувати творчі здібності до формування принципово нових ідей.

Очікувані результати навчання дисципліни

знати: концептуальні основи сучасної психодіагностики; методичні основи сучасної психодіагностики; нормативні вимоги до психодіагностичних методик; психометричні вимоги до психодіагностичних методик; уявлення щодо класифікацій психодіагностичних методик; уявлення щодо типів психодіагностичних методик; можливості та обмеження комп'ютерного тестування; конкретні психодіагностичні методики дослідження інтелекту та особливостей особистості.

уміти: вибирати методики в батарею доцільно до дослідження; вибирати методики в батарею доцільно до обстеження; проводити психодіагностичні обстеження у різних галузях соціальної практики; виконувати нормативні вимоги до користувачів психодіагностичних методик; оформляти психодіагностичні висновки; враховувати психометричні особливості психодіагностичних методик.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати такі компетентності:

Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 7. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 11. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 12. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 13. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети

ЗК 15. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Спеціальні компетентності:

СК 1. Знання і розуміння сутності, значення і видів соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного, соціально-педагогічного, юридичного, економічного, медичного).

СК 3. Знання і розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення

СК 5. Здатність до виявлення, соціального інспектування і оцінки потреб вразливих категорій громадян, у тому числі які опинилися в складних життєвих обставинах.

СК 7. Здатність до співпраці у міжнародному середовищі та розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці.

СК 9. Здатність оцінювати соціальні проблеми, потреби, особливості та ресурси клієнтів.

СК 11. Здатність до надання допомоги та підтримки клієнтам із врахуванням їх індивідуальних потреб, вікових відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей.

СК 12. Здатність ініціювати соціальні зміни, спрямовані на піднесення соціального добробуту.

СК 14. Здатність до застосування методів менеджменту для організації власної професійної діяльності та управління діяльністю соціальних робітників і волонтерів, іншого персоналу.

СК 16. Здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи.

СК 20. Здатність до сприяння підвищенню добробуту і соціального захисту осіб, здійснення соціальної допомоги та надання підтримки тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах.

СК 21. Здатність до аналізу процесів, що трапляються в соціумі, виявлення проблем особистості, аналіз сумісної діяльності з розв'язання проблем, оцінки та прогнозування нових підходів, методів і технологій соціально-перетворювальної діяльності.

Міждисциплінарні зв'язки: «Вікова і етнопсихологія», «Соціально-педагогічне консультування», «Методологія досліджень в соціальній сфері».

РОЗДІЛ 1

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ

ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
		Денна форма
1.	Семінар «Історія психодіагностики»	2
2.	Круглий стіл «Психодіагностика як практична діяльність».	2
3.	Вирішення практичних завдань. «Психодіагностика як наукова дисципліна»	2
4.	Семінар «Специфіка психодіагностичного обстеження».	4
5.	Діагностування «Надійність, валідність і репрезентативність як основні критерії оцінки якості психодіагностичних методик»	4
6.	Тренінг «Підходи до визначення інтелекту».	4
7.	Вирішення практичних завдань. «Характеристика тестів діагностування інтелекту».	4
8.	Дискусія «Методи діагностування особистості».	4
9.	Діагностування. «Діагностування внутрішнього світу особистості»	4
	ВСЬОГО ГОДИН:	30

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Форма організації на занятті	Обов'язкове практичне завдання	Термін виконання
Семінар «Історія психодіагностики»	Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: 1. Розкрийте основні етапи розвитку психодіагностики 2. Що ви розумієте під поняттям «розумовий вік»? 3. Розкрийте історію виникнення проєктивних методів діагностики 4. Які ви знаєте перші психологічні лабораторії?	Завдання. 1. Підготуйте доповідь у напрямку дослідження індивідуальних відмінностей за Ф. Гальтоном, Дж. Кеттелом (на вибір). 2. Розкрийте систему тестів А. Біне-Сімона та проведіть зі студентами на вибір один тест 3. Складіть пам'ятку «Кваліфікація і професійна відповідальність	На прак. занятті

		психолога»	
<i>Круглий стіл</i> «Психодіагностика як практична діяльність».	Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: Розкрийте класифікацію видів діяльності психолога-практика Як використовується психодіагностика при атестації кадрів у різних сферах діяльності? Приклади тестів, які використовуються у психологічному консультуванні Які методи психодіагностики використовують в системі професійної консультації безробітних?	Завдання. 1. Підготуйте доповідь «Сучасний стан психодіагностики». 2. Підготуйте реферат «Діагностика як один із видів діяльності практичного психолога».	На прак. занятті
<i>Вирішення практичних завдань.</i> «Психодіагностика як наукова дисципліна»	Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: Яке місце на вашу думку займає психодіагностика у психологічній науці? Розкрийте структуру психодіагностики. Функції психодіагностики. Охарактеризуйте основні напрями психодіагностики.	Завдання. Розробіть таблицю :функції, напрями та структурні компоненти. Підготуйте реферат «Розвиток та теорії психодіагностики»	На прак. занятті
<i>Семінар</i> «Специфіка психодіагностичного обстеження».	Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: 1. Розкрийте класифікацію психодіагностичних процедур. 2. Які види тестів ви знаєте? 3. Інструкція та її роль в тестуванні. 4. Інструкція та її роль в тестуванні.	Завдання. 1. Розробіть бесіду на тему за власним вибором. 2. Проведіть інтерв'ю з колективом. 3. Проведіть тест та інтерпретувати з колективом.	На прак. занятті

Діагностування «Надійність, валідність і репрезентативність як основні критерії оцінки якості психодіагностичних методик»	Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: 1. Формування інформаційної бази дослідження? 2. Які вимоги до психометричної підготовки психолога? 3. Стандартизація тестів. Адаптація зарубіжних тестів?	Завдання. 1. Розробіть та опрацювати тест з обраного напрямку. 2. На основі отриманого результату становить діагноз та розробіть рекомендації.	На прак. занятті
Тренінг «Підходи до визначення інтелекту».	Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: 1. Проблема здібностей в психодіагностиці? 2. Загальні і спеціальні здібності? 3. Сутність інтелекту?	Завдання. 1. Доповідь «Значення генерального фактору в моделі Ч. Спірмена». 2. Реферат «Інтелект як результат взаємодії декількох факторів у моделі Л. Терстоуна». 3. Реферат «Необіхевіористська модель інтелекту Дж. Гілфорда».	На прак. занятті
Вирішення практичних завдань. «Характеристика тестів діагностування інтелекту».	Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: 1. Методики діагностики інтелекту? 2. Тести для діагностування емоційного інтелекту? 3. Тести для психодіагностування креативності?	Завдання. 1. Проведіть тест на дослідження креативності та оформити результати. 2. Проведіть тестування емоційного інтелекту.	На прак. занятті
Дискусія «Методи діагностування особистості».	Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: Які особистісні риси підходять для психодіагностичної роботи? Розкрийте методи діагностики	Завдання. Доповідь «Теорія рис особистості Р. Кеттела». Реферат «Підхід Г. Айзенка до психодіагностики	На прак. занятті

	особистості.	особистості».	
		Тест ММРІ як діагностичний інструмент вивчення особистості.	
Діагностування. «Діагностування внутрішнього світу особистості»	Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: Які проєктивні методики ви знаєте? Розкрийте поняття проєкція. Особливості діагностики внутрішнього світу особистості.	Провести зі студентами: - Методика чорнильних плям Г. Роршаха. - Тест тематичної апперцепції К. Моргана і Г. Мюррея. - Методика малюнкової фрустрації С. Розенцвейга. - Тест вибору кольорів М. Люшера.	На прак. занятті

ПЛАНИ ТА ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Психодіагностичний процес: теорія і практика.

Практичне заняття 1. Тема 1. Історія психодіагностики.

Питання для обговорення

Випробування індивідуальних здібностей як важлива і невід'ємна частина суспільного життя народів світу від найдавніших цивілізацій. Древній Вавилон. Єгипет. Китай. Інтуїція як основа випробувань і перевірок на етапі передісторії психодіагностики. Етапи становлення психодіагностики як наукової дисципліни. Дослідження індивідуальних відмінностей Ф. Гальтоном, Дж. Кеттелом. Система тестів А. Біне-Сімона. Поняття розумового віку. Коефіцієнт інтелекту. Використання тестів в цілях відбору та атестації кадрів у 30-ті роки у Франції та США. Розвиток проєктивних методів тестування (К. Юнг, Г. Роршах,

К. Морган, Г. Мюррей). Прихильники і супротивники тестів. Вітчизняна історія психодіагностики. Перші психологічні лабораторії. Розвиток психотехніки і педології в 20-ті і 30-ті роки. Соціальні та етичні аспекти тестування. Кваліфікація і професійна відповідальність психолога.

Практичне заняття 2. Тема 2. Психодіагностика як практична діяльність

Питання для обговорення.

Науково-практичний характер психодіагностики. Діагностика як один із видів діяльності практичного психолога. Класифікація видів діяльності психолога-практика. Норма як бажаний стан об'єкта психодіагностики та як логічна основа класифікації видів практичної діяльності. Сучасний стан психодіагностики. Психологічна служба та психодіагностика. Використання психодіагностики при відборі та атестації кадрів, в медицині, освіті, в армії. Використання тестів в клінічній психології і психологічному консультуванні. Психодіагностика і профорієнтаційна робота в службі зайнятості. Методи психодіагностики в системі професійної консультації безробітних.

Практичне заняття 3. Тема 3. Психодіагностика як наукова дисципліна

Питання для обговорення.

Місце психодіагностики в системі психологічного знання. Психодіагностика як область наукової психології. Варіанти розуміння предмета психодіагностики. Психодіагностика та психометрія. Психодіагностика й диференціальна психологія. Структура психодіагностики. Психодіагностика як сукупність чотирьох взаємопов'язаних теорій: об'єкта психодіагностики та його діагностичних ознак, розробки психодіагностичних методик, взаємодії діагнозу з обстежуваним, постановки психологічного діагнозу (рішення психодіагностичних завдань). Функції психодіагностики. Види психодіагностики за специфікою об'єкта і типу завдань практичної психології.

Медична, вікова, професійна і педагогічна психодіагностика. Діяльнісна і конфліктна психодіагностика.

Практичне заняття 4. Тема 4. Специфіка психодіагностичного обстеження

Питання для обговорення.

Класифікація психодіагностичних процедур. Строгоформалізовані методики (тести, опитувальники). Поняття про психологічні тести. Види тестів. Опитувальники. Малоформалізовані методики (спостереження, інтерв'ю, бесіда). Спостереження. Види спостереження. Інтерв'ю. Бесіда. Контент–аналіз як експертно–діагностична процедура психологічного дослідження. Процедура тестування. Підготовчий етап тестування. Умови та основні аспекти процедури тестування. Етапи психодіагностичного процесу. Інструкція та її роль в тестуванні. Клінічний і статистичний підходи до інтерпретації тесту. Діагноз та його види. Ситуаційні змінні: особистісні і поведінкові особливості експериментатора, стресові ситуації, діяльність перед тестуванням. Фактори, що впливають на відповіді обстежуваних: тренування, звичність і досвідченість у тестуванні. Помилки в інтерпретації і використанні тестів. Ставлення до проведення тесту. Фальсифікація і соціальне схвалення. Установки і стиль відповідей.

Практичне заняття 5. Тема 5. Надійність, валідність і репрезентативність як основні критерії оцінки якості психодіагностичних методик

Питання для обговорення.

Тестові норми. Статистичні показники розподілу. Середнє значення, медіана, дисперсія. Типи розподілів. Стандартизація шкал. Надійність як стійкість результатів тесту до дії сторонніх факторів. Обчислення коефіцієнта надійності. Валідність як відповідність тесту вимірюваній психічній властивості. Валідність змістова, критеріальна, конструктна. Репрезентативність

як властивість вибіркової сукупності представляти характеристики генеральної сукупності. Значення репрезентативності для врахування обмежень у сфері застосування тесту. Конструювання тесту. Основні проблеми. Формування інформаційної бази дослідження. Конструювання шкал. Стандартизація тестів. Адаптація зарубіжних тестів. Етапи емпірико-статистичної роботи при адаптації. Комп'ютеризація тестів. Основні вимоги. Позитивні та негативні сторони комп'ютерної версії. Процес адаптації. Вимоги до психометричної підготовки психолога. Нормативні вимоги до користувачів психодіагностичних методик. Постановка психологічного діагнозу.

Змістовий модуль 2. Психодіагностика інтелектуальних здібностей.

Практичне заняття 6. Тема 6. Підходи до визначення інтелекту.

Питання для обговорення

Проблема здібностей в психодіагностиці. Загальні і спеціальні здібності. Сутність інтелекту. Інтелект як загальна здатність пристосування до нових життєвих умов. Поняття IQ. Основні підходи до вивчення інтелекту. Моделі структури інтелекту. Значення генерального фактору в моделі Ч. Спірмена. Інтелект як результат взаємодії декількох факторів у моделі Л. Терстоуна. Необіхевіористська модель інтелекту Дж. Гілфорда. Дивергентне і конвергентне мислення. Модель Р. Кеттела. Поточний і кристалізований інтелект. Інші ієрархічні моделі інтелекту.

Практичне заняття 7. Тема 7. Характеристика тестів діагностування інтелекту.

Питання для обговорення

Методики діагностики інтелекту. Визначення особливостей розвитку загального інтелекту за допомогою адаптованого варіанту методики Д. Векслера. Тест структури інтелекту Р. Амтхауера. Прогресивні матриці Дж.

Равена як засіб виявлення рівня розвитку невербального інтелекту. Діагностика соціального інтелекту. Тести для діагностування емоційного інтелекту. Тести для психодіагностування креативності. Тести для специфічних популяцій.

Змістовий модуль 3. Психодіагностика особистості.

Практичне заняття 8. Тема 8. Методи діагностування особистості

Питання для обговорення.

Особистість як об'єкт психодіагностичного дослідження. Особистісні риси як психодіагностична категорія. Теорія рис особистості Р. Кеттела. Підхід Г. Айзенка до психодіагностики особистості. Тест ММРІ як діагностичний інструмент вивчення особистості. Модель «Великої п'ятірки».

Практичне заняття 9. Тема 9. Діагностування внутрішнього світу особистості.

Питання для обговорення

Проективна діагностика як метод вивчення внутрішнього світу. Поняття проєкції. Проективні методики. Види проєктивних методик. Теоретичне обґрунтування проєктивного підходу. Методика чорнильних плям Г. Роршаха. Тест тематичної апперцепції К. Моргана і Г. Мюррея. Методика малюнкової фрустрації С. Розенцвейга. Тест вибору кольорів М. Люшера. Діагностичне значення проєктивних методик. Діагностування самосвідомості особистості. Стандартизовані і нестандартизовані самозвіти. Ідеографічні техніки. Діагностика спонукальної сфери особистості. Методики діагностування ціннісної сфери особистості.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

РОЗПОДІЛ ГОДИН САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
		Денна форма	
1.	Розробити хронологічну таблицю щодо історії психодіагностики	10	Індивідуальна, групова співбесіда усне опитування, перевірка практичних завдань
2.	Проаналізувати психодіагностику як практичну діяльність	10	
3.	Розкрити сутність психодіагностики як наукової дисципліни.	10	
4.	Розкрити сутність специфіки психодіагностичного обстеження	10	
5.	Охарактеризувати надійність, валідність і репрезентативність як основні критерії оцінки якості психодіагностичних методик	10	
6.	Розкрити сутність підходів до визначення інтелекту	10	
7.	Підготувати характеристики тестів діагностування інтелекту	10	
8.	Опрацювати методи діагностування особистості.	10	
9.	Розкрити сутність діагностування внутрішнього світу особистості	10	
	ВСЬОГО ГОДИН:	90	

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Стандартизовані самозвіти. До цього типу методик відносяться насамперед тести опитувальники, які складаються з більш-менш розгорнутих тверджень, які стосуються відношення обстежуваного до самого себе в різних життєвих сферах: почуттів, думок щодо тих чи інших подій, обставин у житті суб'єкта; поведінкових проявів; взаємин з іншими людьми. Спосіб відповіді широко варіює в різних опитувальниках: використовується двох-, трьох-, чотирьох-, п'яти-, семиальтернативний вибір. Наведені нижче опитувальники відносяться до числа найпопулярніших. 75 Опитувальники Зміст Шкала «Я-

концепції» Теннессі (1965) Опитувальник, призначений для підлітків (з 12 років) і дорослих. Містить 90 пунктів на аналіз «яконцепції» і 10 пунктів шкали неправди. Використовується п'ятирівнева шкала відповідей від «цілком згодний» до «абсолютно не згодний». Пункти опитувальника відбиралися за допомогою експертів — клінічних психологів. Були представлені: 1) самокритичність; 2) самозадоволеність; 3) поведінка; 4) «фізичне Я»; 5) «моральне Я»; 6) «особистісне Я»; 7) «сімейне Я»; 8) «соціальне Я». Розрахунок показників дає вісім індексів тесту. Додатково обчислюються два індекси: 1) варіабельності як міри погодженості сприйняття себе в різних областях; 2) розподілу як міри розташування суб'єктом своїх відповідей за п'ятирівневою шкалою. Вибір в основному середніх значень (низький індекс розподілу) говорить про велике включення захисних процесів, вибір лише крайніх значень може свідчити про шизофренію. Як показує опис опитувальника, за його допомогою можна виявити глобальне самовідношення (самозадоволеність) і специфічні форми ставлення до свого тіла, до себе як морального суб'єкта, до себе як до члена родини і т. д. Опитувальник також дозволяє зробити диференційований висновок про самовідношення на відміну від змістовного аспекту «Я-концепції». Шкала дитячої «Яконцепції» ПірсаХарріса Популярний у США опитувальник, складений з 80 простих тверджень щодо свого «Я» чи тих або інших ситуацій та обставин, пов'язаних із 76 самовідношенням. Призначений для дітей у віці від 8 до 16 років. Пункти опитувальника базуються на колекції дитячих тверджень щодо того, що дітям у собі подобається, а що не подобається, зібраної А. Джерсильдом (1974). Контрольні списки Це також різновид стандартизованого самозвіту. Від опитувальників їх відрізняє стислість пунктів, аж до окремих прикметників. Найвідоміший контрольний список прикметників Г. Гоха, який містить 300 особистісних прикметників, розташованих за абеткою. Обстежуваного просять вибрати ті з них, які відповідають об'єкту. Список містить 24 шкали, 15 з яких відповідають

переліку потреб Г. Мюррея, а 9 отримані емпірично. До останнього відносяться: 1) загальна кількість обраних прикметників; 2) захищеність; 3) симпатія до себе; 4) неприязнь до себе; 5) самоконфіденційність; 6) самоконтроль; 7) лабільність; 8) особистісна пристосованість; 9) готовність до консультування. Отже, контрольний список передбачає вимір глобального самовідношення, причому незалежно від його позитивного та негативного полюсів (симпатія чи антипатія з боку інших). Істотно наявність шкал «захищеність» і «самоконфіденційність». Остання відбиває, імовірно, вимір самовідношення, названий нами «самоінтерес». У російській лексиці початок розробки подібного списку, який одержав назву «особистісного семантичного диференціала», закладено роботами А.Г. Шмельова (1983). Списки — відносно зручні діагностичні інструменти з погляду простоти застосування й обробки, однак вони мають недоліки. По-перше, вони нав'язують суб'єкту оцінку за параметрами, ⁷⁷ що, можливо, не є значущими для його «яконцепції», але за якими грамотна людина в принципі може дати оцінку. У результаті може виникати деякий «фантомний» самоопис. По-друге, винесення категоричних суджень щодо значимих для суб'єкта особистісних параметрів наштовхується на внутрішній опір. Так, наприклад, сказати «так» чи «ні» щодо параметрів «сміливий», «добрий», «правдивий», «чуйний» тощо для деяких людей досить складно через соціальні норми скромності і через незрозумілість обставин прояву цих якостей, так би мовити, незрозумілість їхньої життєвої ціни. По-третє, як показано в дослідженнях Ч. Осгуда та його колег, значення слів мають крім предметного, також і афективне значення. Отже, самоописи на основі вибору прикметників виявляються пов'язаними із самовідношенням, і не цілком зрозуміло, який саме аспект — знання про себе чи відношення до себе — більшою мірою вони виявляють.

Опитувальник самовідношення Це багатомірний психодіагностичний інструмент, заснований на принципі стандартизованого самозвіту (Столін В.В., 1985). Найрозробленішою у вітчизняній психології є

концепція самосвідомості, запропонована В.В. Століним. Розглядаючи самосвідомість як певний самоопис, самопізнання або комплекс самооцінок, він визначає в рамках своєї концепції самовідношення як безпосередньофеноменологічне вираження особистісного змісту «Я» для самого суб'єкта. Самовідношення володіє власною структурою, відповідно до якої були розроблені два опитувальника — Опитувальник самовідношення та Методика дослідження самовідношення. Опитувальник самовідношення, В.В. Століна і С.Р. Пантілєєва (1989) Цей опитувальник складається з 57 тверджень, з якими потрібно погодитися або не погодитися. типу: «Навряд чи мене можна любити посправжньому», «Іноді я сам себе погано розумію», 78 «Коли в мене виникає яке-небудь бажання, я насамперед запитую себе, чи розумно це» тощо. Твердження формуються від першої особи; два варіанти відповіді: «згоден» і «не згоден». Аналіз результатів здійснюється за п'ятьма узагальненими шкалами і семи додатковими. Додаткові спрямовані на вимір виразності установки на ті або інші внутрішні дії на адресу «Я» випробуваного. До узагальнених шкал відносяться наступні: • шкала S, яка вимірює інтегральне почуття «за» або «проти» власного «Я»; • шкала I, яка оцінює самоповагу, що представляє собою оцінний аспект самовідношення; • шкала II — аутосимпатія, яка відбиває ті або інші почуття на власну адресу; • шкала III, яка відбиває очікування позитивного або негативного відношення до себе навколишніх; • шкала IV — самоінтерес, який відбиває міру близькості до себе, ступінь інтересу до власних думок і почуттів Методика дослідження самовідношення С. Пантілєєва Ця методика розроблена С. Пантілєєва і складається зі 110 тверджень, з якими потрібно погодитися або ні. Поряд з виділенням двох з п'яти розглянутих вище загальних факторів (аспектів) самовідношення — самоповаги й аутосимпатії — у ній представлений ще один фактор, який відбиває самозвинувачення і внутрішню конфліктність. Крім загальних факторів обробка ведеться і за додатковими, їх дев'ять. Обидва опитувальники мають задовільні психометричні показники і

критерії для оцінки індивідуальних даних (проценти́лі). Отже, ця версія опитувальника дозволяє виявити три рівні самовідношення, які відрізняються за мірою узагальнення: 1) глобальне самовідношення; 2) самовідношення, диференційоване самоповагою, аутосимпатією, самоінтересом та очікуваним відношенням до себе; 3) рівень конкретних дій стосовно свого «Я».

2. Нестандартизовані самозвіти (вільні самоописування з наступною контент-аналітичною обробкою). Через те, що «Яконцепція» проявляється здебільшого у розгорнутому самоописі (у щоденникових записах, у нестандартизованих відповідях на запитання анкети чи інтерв'ю, у листах і т. д.), з'являється можливість застосувати до деякої сукупності текстів процедуру контент-аналізу. На цьому заснована, зокрема, приведена нижче методика. Тест двадцяти тверджень на самовідношення (1966). Обстежуваного просять протягом 12 хвилин дати 20 різних відповідей на запитання, звернене до самого себе: «Хто я такий?» Обстежуваного просять давати відповіді в тому порядку, у якому вони спонтанно виникають, і не піклуватися про послідовність, граматику і логіку. Аналіз даних досліджень дозволив виділити ряд категорій, які згодом використовувалися в контент-аналізі: • соціальні групи (стать, вік, національність, релігія, професія); • ідеологічні переконання (філософські, релігійні, політичні і моральні висловлення); • інтереси і захоплення, прагнення і мета, самооцінка. Загальна тенденція полягає в тому, що «приєднані» твердження, у яких фіксується належність обстежуваного до тієї чи іншої категорії людей («студент», «син», «чоловік»), виносяться раніше, ніж «диференційні» (вказують на специфічну ознаку: «занадто товстий», «людина-невдаха»). Найчастіші категорії, виявлені на великих вибірках у закордонних дослідженнях: • професійна ідентичність; • сімейна роль і статус; • подружня роль і статус; • релігійна ідентичність; • стать і вік. 80 У відповідях досить чітко прослідковуються соціологічні закономірності; так, вік частіше згадують молоді і люди похилого віку, жінки частіше згадують свій сімейний статус, чоловіки —

статеву приналежність. У той же час психологічні закономірності, які лежать в основі відповідей на запитання тесту, дотепер недостатньо зрозумілі. Звичайно робиться припущення, що порядок називання категорій відповідає виразності і значимості відповідних ознак, тобто структурі самоідентичності, однак ця теза не доведена. Цілком можливі впливи з боку стереотипів заповнення офіційних анкет та облікових карток чи з боку захисних стратегій, з яких найсуттєвіше відсувається «на потім». Діагностичне використання прийому 20 тверджень має потребу у виявленні соціокультурних норм, специфікованих за віком і статтю, у рішенні теоретичних і методичних проблем кодування відповідей. Уже показано, що відповіді дітей відрізняються від відповідей дорослих: перші частіше визначають себе через свої ситуативні часткові прояви. Зрозуміло також, що в етнічно однорідному суспільстві відповіді, які стосуються раси і національності будуть зустрічатися рідше, ніж в етнічно різноманітному. Потрібно розрізняти відповіді, які стосуються самоідентичності в рамках індивідуального рівня самосвідомості (тобто такі, які відображають приналежність до таких груп, до яких неможливо не належати, живучи в суспільстві: статеву, вікову, національну, сімейну) і відповіді, які стосуються особистісної самоідентичності. Остання відбиває приналежність обстежуваного до груп людей, членство в яких є результатом або власного вибору, самовизначення, або специфічних обставин життя, або специфічної самооцінки (мислитель, захисник навколишнього середовища, невдаха, фантазер і т. д.). Отже, особистісна самоідентичність, торкається найбільш значимих вимірів диференційної складової «Я-образу». Без знання соціокультурних і статево-вікових норм інформативними виявляються лише крайні, найбільш нетипові випадки, як, наприклад, вказівка тільки на свої недоліки чи вказівка тільки на свої індивідуальні ідентичності. Оцінюючи стандартизовані самозвіти із застосуванням контент-аналізу в цілому, треба відзначити, що основне їхнє достоїнство у порівнянні зі стандартизованими самозвітами полягає в потенційному багатстві відтінків самоопису й у

можливості аналізувати самовідношення, виражене мовою самого 81 суб'єкта, а не нав'язане йому мовою дослідження. Це, однак, є й одним з обмежень цього методу — суб'єкт із низькими лінгвістичними здібностями і навичками самоопису буде в гіршому становищі порівняно з людиною, яка володіє багатою лексикою і навичками самоопису для передачі своїх переживань. На нестандартизовані самозвіти також впливає стратегія самопрезентації, яка повинна враховуватися при інтерпретації результатів.

3. Проективні техніки.

Використання проективних технік у дослідженнях самовідношення і «Я-концепції» у цілому базується на тому, що структура особистості, уявлення про себе і самовідношення можуть «проектуватися в недостатньо структурованій ситуації» (Соколова Е.Т., 1980). Зазвичай, проективні показники використовуються для аналізу трьох різних аспектів самовідношення, що певною мірою приховані при аналізі прямого самозвіту. Мова йде:

- по-перше, про ті несвідомі компоненти самовідношення, які припускають внутріособистісний захист, який не допускає це самовідношення до свідомості;
- по-друге, про «непомічене, ненавмисне самовідношення», яке викликає в людини труднощі при їх адекватній вербалізації;
- по-третє, про ту «небажану» самооцінку, яка суперечить соціально прийнятним зразкам особистості.

Проективні техніки

Опис Проективна методика малювання людини

Частіше для аналізу самовідношення використовується експресивна проективна методика малювання людини, розроблена К. Махвер. Через те, що при інтерпретації існує відома невизначеність: чи відносити той чи інший аспект малюнка до «Я-концепції» і самовідношення, чи до образотворчої здатності людини. Окремі автори запропонували модифікацію методики з наступною оцінкою малюнка за тими чи іншими стандартними самооцінними шкалами. Були виділені графічні особливості малювання, які мають діагностичне значення, зокрема: стать, форма 82 частин, пропуск деталей, орієнтація малюнка на аркуші, послідовність малювання; ці особливості інколи не мають достатнього теоретичного й

емпіричного обґрунтування. Тематичний апперцептивний тест — ТАТ ТАТ належить до проєктивних технік, які використовуються для аналізу «Я-концепції» і самовідношення. Його використання ґрунтується ідеї, що «опис героя розповіді відображає уявлення про себе». Відомі також спроби використання для аналізу самовідношення тесту чорнильних плям Роршаха, тесту незакінчених речень та ін. Символічні завдання на виявлення «соціального Я» Це одна з найпопулярніших проєктивних методик. Діагностичний інструмент є серію оригінальних символічних проєктивних проб, спрямованих на вимір самовідношення і самоідентичності. Розроблювачі методики Б. Лонг, Р. Циллер і Р. Хендерсон виходили з припущення, що фізична дистанція на аркуші паперу між кружками, які символізують «Я» та інших людей, може бути інтерпретована як психологічна дистанція:

- позиція ліворуч від інших людей — як пережита цінність «Я»; Самооцінка визначається як сприйняття суб'єктом своєї цінності, значимості у порівнянні з іншими. Обстежуваному на аркуші паперу дається рядок, який складається з восьми кружків, і пропонується вибрати кружок для себе і для інших людей зі свого оточення. Чим лівіше розташований кружок, який позначає самого обстежуваного, тим вища його самооцінка.
- позиція вище — як пережита «сила» Сила визначається як перевага, рівність чи підпорядкованість стосовно визначених авторитетних фігур. Мірою сили є вище розташування кружка, який позначає «Я», у порівнянні з кружками, які позначають інших. Обстежуваному дається кружок, який означає 83 «Я», в оточенні півкільця, яке складається з інших кружків. Обстежуваний повинен вибрати з цих кружків той, який означає іншу людину (батька, учителя, начальника).
- «Я», всередині фігури, складеної з інших кружків, — як включеність і залежність;
- о Ідентифікація — включення або невключення себе в «ми», яке утворюється з конкретною іншою людиною. Обстежуваному пред'являються горизонтальні ряди кружків, ліві крайні з яких позначають конкретних людей (матір, батька, друга, вчителя та ін.).

Обстежуваний повинен вибрати кружок у кожному ряді, який позначає його. Чим більше кружків між «Я» та іншим, тим слабкіше «ми». о Егоцентричність — сприйняття себе «фігурою» або «тлом». Обстежуваний розташовує кружок, який означає «Я», і кружок, який позначає іншого, усередині великого кола. Якщо свій кружок обстежуваний розташовує ближче до центра, ніж кружок іншого, це свідчить про егоцентричність. о Складність — міра диференційованості «Я-концепції». Обстежуваному пропонуються 10 горизонтальних рядів геометричних фігур різної ступені складності. Чим складніший вибір фігури для «я» робить обстежуваний, тим більш складною є його «Я-концепція». • поза — як незалежність «Я». Соціальна зацікавленість — сприйняття себе частиною групи чи відокремленим від інших. Обстежуваному дається аркуш паперу із зображенням на ньому трикутником, на вершинах якого знаходяться кружки, які позначають інших людей (наприклад, батьків, 84 учителів, друзів). Обстежуваний повинен розмістити кружок, який означає «Я». Якщо обстежуваний розміщує кружок всередині трикутника, то це означає, що він сприймає себе як частину цілого, якщо поза ним — то сприймає себе відокремленим від соціального цілого. Передбачалося також, що невербальні відповіді обстежуваних менше піддаються впливу факторів, іррелевантних виміру «Я-концепції». Символічні завдання відповідають різним аспектам (вимірам) «Я-концепції». Простота й оригінальність символічних завдань, можливість їхнього застосування до різного контингенту обстежуваних (починаючи з трирічних дітей і закінчуючи дорослими) привертають до цієї методики велику увагу. У літературі є достатньо даних, зібраних як авторами методики, так і іншими дослідниками, які свідчать про надійність і валідність завдань. Однак дослідження самовідношення за допомогою проєктивних технік зіштовхується з цілою низкою методичних і теоретичних проблем. Перша проблема пов'язана з вибором таких емпіричних індикаторів категорій, які б забезпечували достатню однозначність і надійність при кодуванні

індивідуальних протоколів. Процедура інтерпретації протоколів багато в чому залежна від досвіду й інтуїції інтерпретатора. Друга проблема використання проєктивних технік полягає у відсутності простих і валідних критеріїв порівняння проєктивних показників самовідношення. Через те, що передбачається, що проєктивні техніки спрямовані на виявлення більш глибоких аспектів самовідношення, то порівняння їх з вербальними методиками не повинно давати високих кореляцій. Використанню поведінкових критеріїв для валідації показників часто заважає недостатня вивченість опосередкованого характеру зв'язку між самовідношенням і поведінкою. Третя проблема використання проєктивної техніки полягає у потребі спеціального доказу, що та чи інша частина проєктивної продукції чи її аспект відносяться саме до самовідношення, а не до інших психологічних характеристик. Особливо гостро ця проблема вистає при аналізі експериментальної продукції на кшталт малюнка людини чи при аналізі незакінчених речень, сформульованих не від першої особи.

Опитувальник рівня суб'єктивного контролю (РСК) є багатомірною шкалою, яка вимірює індивідуальні особливості суб'єктивного контролю над різноманітними життєвими ситуаціями. Автори опитувальника розробили його, виходячи з принципу ієрархічної структури системи регуляції діяльності (Бажин Є.Ф., Голинкіна Є.А., Еткінд А.М., 1984). З опитувальника можуть бути виділені: • узагальнений показник індивідуального РСК, інваріантний до часткових показників діяльності (шкала загальної інтернальності); • два показники середнього рівня спільності (шкала інтернальності в області досягнень і шкала інтернальності в області невдач); • також чотири ситуаційно специфічних показники, які характеризують РСК у таких сферах життєдіяльності, як сімейна, виробнича, сфера міжособистісних відносин і відношення до здоров'я і хвороб. Опитувальник РСК має достатнє психометричне обґрунтування за критеріями надійності і валідності.

Характеристика тестів інтелекту. Опис Тест Векслера Вербальна шкала Перша версія тесту створена у 1939 р., удосконалена у 1955 р., дитячий варіант тесту розроблений у 1974 р. (для дітей від 6,5 років до 16). Тест Векслера спирається на ієрархічну теорію інтелекту, оцінює загальний генеральний фактор інтелекту, а також вербальний і невербальний інтелект. Тест для індивідуального обстеження дозволяє діагностувати не тільки рівень інтелекту, але й ступінь і характер розумової неповноцінності. Існує шкала для дошкільників (з 4 до 6,5 років), методика містить 11 субтестів. Найпопулярнішим вважається модифікований варіант, опублікований у 1955 р. Остання редакція, опублікована у 1981 р., призначена для обстеження осіб у віці від 16 до 64 років. Містить 12 субтестів, які складають вербальну і невербальну шкали.

1. Субтест загальної поінформованості. Досліджує запас щодо простих відомостей і знань. Пропонується 29 запитань, оцінка — 1 бал за правильну відповідь на кожне запитання. Наприклад: «Чому на сонці в темному одязі тепліше, ніж у світлому?»
2. Субтест загальної кмітливості. Оцінює повноту розуміння змісту виразів, здатність до судження, розуміння суспільних норм. Від обстежуваного вимагають дати відповідь про можливе рішення описаної ситуації. Пропонується 14 запитань, оцінка — у залежності від точності відповіді: 0, 1, 2 бали. Наприклад: «Що потрібно зробити, якщо ви знайшли 101 на вулиці заклеєний конверт із написаною на ньому адресою і непогашеною маркою?»
3. Арифметичний субтест. Оцінює концентрацію уваги, легкість оперування числовим матеріалом. Обстежуваному потрібно усно розв'язати серію арифметичних задач. Дається оцінка не тільки точності відповіді, але і витраченого на рішення часу. Наприклад: «Якщо людина купила 7 марок по 2 копійки кожна і витратила 50 копійок, скільки вона повинна одержати здачі?»
4. Субтест встановлення подібності. Оцінює здатність до формування понять: класифікації, впорядкування, абстрагування, порівняння. Від обстежуваного вимагається встановлення і характеристика спільності між парою понять.

Оцінка варіює від 0 до 2 балів залежно від досягнутого рівня узагальнення: конкретного, функціонального, концептуального. Наприклад, при встановленні загального між парюю понять «плаття — пальто» можуть бути дані відповіді: зроблені з однакового матеріалу, мають гудзики (0 балів); їх носять, вони дають тепло (1 бал); верхній одяг (2 бали). У субтесті пропонується 13 пар понять. 5. Субтест повторення цифрових рядів. Спрямований на дослідження оперативної пам'яті й уваги, складається з двох частин: запам'ятовування і повторення цифр у прямому і зворотному порядку. 6. Словниковий субтест. Спрямований на вивчення вербального досвіду (розуміння й уміння визначити зміст слів). Пропонується пояснити значення низки слів. Усього в завданні 42 слова: перші 10 — дуже розповсюджені, повсякденного вживання, другі 20 — середньої складності, третю групу складають 12 слів високого ступеня складності. Оцінка — від 0 до 2 балів. Приклади: I група — Яблуко, Стіл, Деталь; II група — Мікроскоп, Храм; III група — Війна, Баласт, Ідіосинкразія. 7. Субтест шифрування цифр. Вивчає ступінь засвоєння зорово-рухових навичок. Час виконання 102 лімітований. Оцінка відповідає числу правильно зашифрованих цифр. 8. Субтест перерахування відсутніх деталей. Виявляє особливості зорового сприйняття, спостережливість, здатність відрізнити істотні деталі. Надається 21 зображення, на яких потрібно відшукати яку-небудь відсутню деталь чи якусь невідповідність. Правильна відповідь (ліміт часу не більш 20 сек.) оцінюється 1 балом. 9. Субтест кубиків Косса. Спрямований на вивчення сенсомоторної координації, здібності синтезу цілого з частин. Обстежуваному пропонується послідовно відтворити десять зразків малюнків з різнобарвних кубиків. Час обмежується. Оцінка залежить як від точності, так і від часу виконання. 10. Субтест послідовності картинок. Досліджує здатність до організації фрагментів у логічне ціле, розуміння ситуації і передбачення подій. У завданні пропонується 8 серій картинок. У кожній серії картинки об'єднані сюжетом, відповідно до якого обстежуваний повинен розташувати їх у певній

послідовності. Оцінка залежить від правильності і часу виконання завдання. 11. Субтест складання фігур. Спрямованість субтеста аналогічна субтесту 9. Обстежуваному пропонуються у визначеній послідовності деталі чотирьох фігур («людина», «профіль», «рука», «слон») без вказівки на те, що з цих деталей повинно бути складено. В оцінці враховуються час і правильне рішення. Тест Равена (прогресивні матриці) Призначений для виміру рівня інтелектуального розвитку. Запропонований Л. Пенроузом і Дж. Равеном у 1936 р. До Равена прогресивні матриці розроблялися відповідно до традицій англійської школи вивчення інтелекту, згідно якої найкращий спосіб виміру фактора G — завдання з виявлення відношень між абстрактними фігурами. Найвідоміші два основних варіанти: чорно-білі і кольорові матриці. • Чорно-білі призначені для обстеження дітей і підлітків у віці від 8 до 14 років і дорослих у віці від 103 20 до 65 років. • Кольоровий варіант (простіший, ніж чорно-білий) призначений для обстеження дітей у віці від 5 до 11 років, іноді рекомендується для осіб старше 65 років. Матеріал чорно-білого варіанта тесту складається з 60 матриць або композицій із пропущеним елементом. Завдання розділені на п'ять серій (А, В, С, D, Е) по 12 однотипних матриць у кожній серії. Труднощі завдань зростають і при переході від серії до серії, і у межах кожної серії. Обстежуваний повинен вибрати відсутній елемент матриці серед 6-8 запропонованих варіантів. При потребі перші 5 завдань серії А обстежуваний виконує з допомогою експериментатора. При розробці тесту була зроблена спроба реалізувати принцип «прогресивності», який полягає в тому, що виконання попередніх завдань та їхніх серій є як би підготовкою обстежуваного до виконання наступних. Відбувається навчання виконанню складніших завдань. Кожна серія завдань складена за певними принципами. Обробка отриманих результатів проста. Кожне правильне рішення оцінюється в 1 бал. Підраховуються загальна сума отриманих балів, а також число правильних рішень у кожній з 5 серій. Первинні оцінки за таблицями переводяться

відповідно до вікових норм у процентилях. Передбачено можливість переведення отриманих результатів у IQ-показник стандартний. Прогресивні матриці Завдяки простоті застосування, валідності і надійності результатів, можливості групового обстеження одержали широке поширення в психодіагностиці. У вітчизняних дослідженнях тест успішно використовується при обстеженні дітей і дорослих. Діагностується «візуальна логіка», логічне мислення, невербальний інтелект. Результати тесту Равена корелюють з результатами тестів Векслера і Стенфорд-Біне. Тест інтелекту Амтхауера У старших класах і у ВНЗ можна використовувати тест структури інтелекту Амтхауера (створений у 1953 р., 104 остання редакція 1975 р.), тест можна застосовувати з 13 до 60 років. Тест спирається на багатофакторну теорію інтелекту. Інтелект розуміється як єдність визначених психічних здібностей, які виявляються в різних формах діяльності. Здійснюється діагностика наступних компонентів інтелекту: вербального інтелекту, лічильно-математичного, просторового і мнемічного. Тест складається з 9 субтестів: 1. загальна обізнаність; 2. класифікація; 3. аналогії; 4. узагальнення; 5. арифметичні задачі; 6. числові ряди (1-6 субтести діагностують вербальний інтелект); 7. 7 і 8 субтести виявляють просторові уявлення; 8. 9 запам'ятовування вербального матеріалу. Якщо сумарна оцінка 1, 2, 3, 4 субтестів більша, ніж сума 5, 6, 7, 8, 9 субтестів, то в людини більш розвинуті теоретичні здібності, якщо навпаки — то практичні здібності. Можна виявити пріоритетний розвиток гуманітарних здібностей (за 1, 2, 3, 4 субтестами), математичних здібностей (5, 6 тести), технічних здібностей (7, 8 субтести). Кожен із 9 субтестів з'ясовує: 1. Субтест вимагає індуктивного мислення, чуття мови. Задача обстежуваного — закінчити речення одним із приведених слів. Кількість завдань — 20. Час виконання - 6 хв. 2. Визначення загальних рис — дослідження здібності до абстрагування, оперування вербальними поняттями. У задачах пропонується 5 слів, з яких 4 об'єднані визначеним значеннєвим зв'язком, а одне — зайве. Це слово і варто виділити у відповіді. Число завдань

— 20, час виконання субтесту — 6 хв. 3. Аналогії — аналіз комбінаторних здібностей. У завданнях пропонуються 3 слова, між 1 і 2 існує 105 визначений зв'язок. Після 3 слова — прочерк. З 5 доданих до завдання варіантів потрібно вибрати таке слово, яке було б пов'язане з 3 у такий же спосіб, як і перші два. Число завдань — 11, час виконання — 7 хв. 4. Класифікація – узагальнення — оцінка здібності формулювати судження. Обстежуваний повинен позначити 2 слова загальним поняттям. Число завдань — 16, час виконання — 8 хв. Оцінка варіює від 0 до 2 балів залежно від рівня узагальнення. 5. Завдання на рахунок — оцінка рівня розвитку практичного математичного мислення. Субтест складається з 20 арифметичних задач. Час рішення — 10 хв. 6. Ряди чисел — аналіз індуктивного мислення, здібності оперувати з числами. У 20 завданнях потрібно встановити закономірність числового ряду і продовжити його. Час виконання — 10 хв. 7. Вибір фігур — дослідження просторової уяви, комбінаторних здібностей. У завданнях даються розділені на частини геометричні фігури. При виборі відповіді варто знайти картку з фігурою, яка відповідає розділеній на частини. Число завдань — 20. Час виконання — 7 хв. 8. Завдання з кубиками — досліджується те саме, що й у 7 субтесті. У кожному з 20 завдань приведена низка розрізаних фігур, із яких потрібно ідентифікувати одну з них у порівнянні з тими, які позначені буквами. 9. Завдання на здатність зосередити увагу і зберегти в пам'яті засвоєне. Пропонується запам'ятати ряд слів і знайти їх серед інших, запропонованих у завданні. Слова для запам'ятовування об'єднані в таблиці за визначеними категоріями, наприклад, квіти: тюльпан, жасмин, гладіолус, гвоздика, ірис; тварини: зебра, вуж, бик, тхір, тигр. Усього пропонується запам'ятати 25 слів (час заучування таблиці — 3 хв.). Крім того, обстежувані попереджаються про те, що в рядку з п'яти слів, де потрібно знайти заучене, це слово повинне займати 106 те саме місце, що й у таблиці. Час виконання 20 завдань — 6 хв. Усього в тесті Амтхауера обстежуваним пропонується 176 завдань. Загальний час дослідження (без

підготовчих процедур та інструктажу обстежуваних) — 90 хв. При підрахунку «сирих» оцінок (крім 4 субтеста) кожне правильне рішення оцінюється в 1 бал. Оцінки первинні по кожному субтесту переводяться в оцінки шкальні, отже, структуру інтелекту можна охарактеризувати за профілем успішності розв'язування окремих груп завдань. Сума первинних балів за всіма субтестами переводиться в загальну оцінку. При створенні тесту Р. Амтхауер виходив з концепції, яка розглядає інтелект як спеціалізовану підструктуру в цілісній структурі особистості. Цей конструкт розуміється ним, як структурована цілісність психічних здібностей, які виявляються в різних формах діяльності. В інтелекті виявляється наявність визначених «центрів ваги» — мовного, лічильноматематичного інтелекту, просторових уявлень, функцій пам'яті та ін.

Культурновільний тест інтелекту (CFIT) Призначений для вимірювання рівня інтелектуального розвитку, незалежного від впливу факторів навколишнього середовища (культури, освіти і т. д.), так званого «чистого» інтелекту. Опублікований Р.Кеттеллом у 1958 р. Є три варіанти тесту: • для дітей 4-8 років і розумово відсталих дорослих; • для дітей 8- 12 років і дорослих, без вищої освіти; • для старшокласників, студентів і дорослих з вищою освітою. Другий і третій варіанти складаються з чотирьох субтестів і відрізняються лише рівнем труднощів: • «Серії» — розпізнання і продовження закономірних змін у рядах фігур; • «Класифікація» — визначення загальних рис, особливостей фігур; • «Матриці» — доповнення до комплектів фігур; 107 • «Умови» — перестановка фігур. Час виконання обмежений. Вихідні оцінки по другому і третьому варіантах тесту за допомогою таблиць перетворюються в проценти та IQ-показник стандартний. Р. Кеттелл виходив з того, що створення тесту для вимірювання загальних здібностей, очищених від «нашарувань культури», можливо насамперед на основі перцептивних завдань, у яких інтелект виявляється через сприйняття. Шкільний тест розумового розвитку (ШТРР) Розроблений співробітниками НДІ загальної і педагогічної психології АПН

СРСР для діагностики рівня інтелектуального розвитку учнів VI-VIII класів. ШТРР складається з 6 субтестів: 1. Поінформованість (2 субтести); 2. Аналогії (1 субтест); 3. Класифікація (1 субтест); 4. Узагальнення (1 субтест); 5. Числові ряди (1 субтест). Склад субтестів типовий для більшості вербальних тестів інтелекту. Включаються в субтести пункти, відібрані на основі психологічного аналізу навчальних програм і підручників VI-VIII класів загальноосвітньої школи. Поняття, включені в задачі, підбиралися згідно основних циклів навчальних дисциплін: природничому, гуманітарному і фізико-математичному. На думку авторів, ці поняття потрібні для загального розвитку, формування світогляду у дітей. Вибірка стандартизації тесту склала 400 чоловік. Визначено надійність і валідність тесту. Відзначено кореляцію успішності виконання ШТРР з тестом структури інтелекту Амтхауера Досвід застосування ШТРР, за припущеннями авторів, дозволяє використовувати тест у шкільній психодіагностиці для визначення рівня інтелектуального розвитку учнів.

Основні погляди на співвідношення інтелекту і креативності. 108 1. Креативності немає. Інтелектуальна обдарованість виступає як необхідна творча активність. Головну роль в детермінації творчої поведінки відіграє мотивація, цінності, особистісні риси (Дж. Танненбаум, А. Маслоу, О. Богоявленська). До числа основних рис творчої особистості відносять: о когнітивну обдарованість; о чутливість до проблем; о незалежність суджень. 2. Творчі здібності є самостійним фактором, незалежним від інтелекту (Дж. Гілфорд, К. Тейлор, Я.Пономарьов, В.В. Клименко). Між креативністю та інтелектом є незначна кореляція. Відповідно до цього найрозвинутішою є теорія інтелектуального порогу. Основна ідея цієї теорії полягає в тому, що немає креативів з низьким коефіцієнтом інтелектуальності, але є інтелектуали з низькою креативністю. 3. Високий рівень інтелекту передбачає високий рівень розвитку творчих здібностей. Творчого процесу, як специфічної форми психічної активності,

немає (Д. Векслер, Г. Айзенк). Найкраще експериментально обґрунтованою на сьогодні вважається другий погляд. 109

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Для самостійної роботи студентам пропонується кілька завдань, що мають підсумовувати знання, отримані при вивченні поточних тем курсу. Теми, що виносяться для самостійної роботи студентів, безпосередньо пов'язані з матеріалом, який вивчається на поточних заняттях. Виконання завдань самостійної роботи вимагає від студента глибокого володіння матеріалом, отриманим під час поточних занять, розвиває вміння самостійно досліджувати проблему шляхом пошуку і аналізу спеціальної літератури з різних галузей знань, розвиває вміння викладати та відстоювати власну точку зору. Усі завдання виконуються у зошиті для самостійної роботи та подаються на підсумковому занятті відповідного модуля.

Творче мислення: 1. пластичне, тобто творчі люди пропонують багато рішень у тих випадках, коли звичайна людина може знайти лише одне або два; 2. рухливе, для творчого мислення характерним є перехід від одного аспекту проблеми до іншого, не обмежуючись єдиним поглядом; 3. оригінальне, породжує несподівані, небанальні, незвичні рішення. Творцем, так само як і інтелектуалом, не народжуються. Все залежить від того, які можливості надасть оточення для реалізації того потенціалу, який у різній мірі властивий кожному з нас. Як відзначає Фергюсон, «творчі здібності не створюються, а вивільняються». Тому ігрові й проблемні методи навчання сприяють «вивільненню» творчих можливостей учнів, підвищенню інтелектуального рівня й професійних умінь. 110 Через те, що рівень здібностей і творча віддача не завжди корелюють, виникла потреба визначення інтелектуальної обдарованості й продуктивності, з одного боку, і творчої обдарованості й продуктивності, з іншого. Це останнє поняття одержало назву коефіцієнта

креативності (Cr). Виявилося, що ці поняття не завжди взаємозалежні. У 1960 році Гетцельс і Джексон опублікували дані про відсутність кореляції між показниками інтелекту й креативності. Творча обдарованість і творча продуктивність характеризуються дещо іншими параметрами: • багатство думки (кількість нових ідей в одиницю часу); • гнучкість думки (швидкість перемикання з одного завдання на інше); • оригінальність; • допитливість; • здатність до розробки гіпотези; • іррелевантність — логічна незалежність реакції від стимулу; • фантастичність — відірваність відповіді від реальності при наявності певного логічного зв'язку стимулу й реакції. Гілфорд відзначає 6 параметрів креативності. 1. Здатність до виявлення й постановки проблем. 2. Здатність до генерування великої кількості ідей. 3. Семантична спонтанна гнучкість — здатність до продукування різноманітних ідей. 4. Оригінальність — здатність продукувати віддалені асоціації, незвичайні відповіді, нестандартні рішення. 5. Здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі. 6. Здатність вирішувати нестандартні проблеми, проявляючи семантичну гнучкість — побачити в об'єкті нові ознаки, знайти нове використання. Гілфорд розробив батарею тестів для діагностики креативності, (10 тестів — на вербальну креативність, 4 — на невербальну). Ось приклади деяких завдань на креативність: • тест «легкості слововживання» (напишіть якнайбільше слів, які містять букву «о»); 111 • тест «швидкості ідей» (напишіть якнайбільше слів, які позначають предмети, явища, які можуть бути білого кольору); • тест на «гнучкість ідей, гнучкість використання предметів» (вказіть якнайбільше різних способів використання консервної банки); • тест на «складання зображень» (скласти якнайбільше різних зображень, використовуючи набір фігур: трикутник, квадрат, коло, трапеція). Торренс продовжив дослідження креативності, але він вніс і новий відтінок розуміння креативності як здатності до загостреного сприйняття недоліків, пробілів у знаннях, чуйність до дисгармонії. Е. Торренс розробив 12 тестів, згрупованих у вербальну,

образотворчу і звукову батарею. Він волів не використовувати в назвах своїх методик термін «креативність», позначивши їх як батареї задач на вербальне, образотворче і словесно-звукове творче мислення. Для зняття тривожності і створення сприятливої творчої атмосфери Торренс називав свої методики не тестами, а заняттями. Тест Опис Вербальний тест Розроблений у 1966 р., призначений для дітей, починаючи з 5 років, і дорослих. Він складається із 7 субтестів. Перші 3 є питаннями, які відносяться до однієї картинки: піддослідного просять задати якнайбільше питань до картинки, відгадати якнайбільше причин і наслідків того, що зображено на ній. У 4 субтесті варто придумати якнайбільше цікавих і незвичайних способів зміни зображеної на картинці іграшки. У 5 субтесті потрібно придумати якнайбільше цікавих і незвичайних застосувань відомого в побуті предмета (наприклад, порожньої коробки). У завданні 6 потрібно про цей же предмет придумати якнайбільше незвичайних питань. У сьомому субтесті потрібно представити незвичайну ситуацію і висловити якнайбільше здогадів про її можливі наслідки. Час виконання кожного субтеста обмежений. Тест є груповим і має дві рівнобіжні форми — А і Б. Основними 112 показниками щодо тесту є швидкість, гнучкість, оригінальність і старанність розробки. Фігурний тест Торренса З'явився у 1966 р. Його переклад, адаптація і рестандартизація на вітчизняних випробуваних виконані Н. Шумаковою та ін. Він призначений для випробуваних від 5 до 18 років. Цей тест складається з трьох субтестів. Відповіді на всі завдання даються у вигляді малюнків і підписів до них. а. Субтест 1 «Намалюйте картинку» — вимагає від випробуваних наклеїти на лист паперу фігуру неправильної форми, вирізану з кольорового паперу, і на її основі намалювати будь-яку оригінальну картинку. б. Субтест 2 «Заверши малюнок» — потрібно на основі незакінчених фігурок, зображених у тестовому зошиті, намалювати незвичайні сюжетні картини або предмети. с. Субтест 3 — потрібно намалювати якнайбільше предметів на основі рівнобіжних ліній або кіл. Час виконання кожного субтесту

обмежений 10 хв. (аналіз відповідей здійснюється за критеріями швидкості, гнучкості, оригінальності і старанності розробки). Батарея на словеснозвукове творче мислення складається з двох тестів, проведених за допомогою магнітофонного запису. 1. Перший тест — «Звуки та образи» — використовує як об'єкт для розпізнавання звуку. 2. Другий — «Звуконаслідування та образи» — використовує звуконаслідувальні слова, тобто слова, які імітують природні звуки (наприклад, які нагадують скрип або тріск). Перший тест складається з 4-х звукових послідовностей, пропонованих 3 рази, другий — з 9 слів, пропонованих 4 рази. В обох тестах після прослуховування звукового запису випробуваний повинен написати, на що він вважає схожим кожен звук. Відповіді оцінюються тільки за показником 113 оригінальності. У нас ця батарея не використовувалася. Популярною у нас є фігурна форма тесту креативності Торренса, яка є скороченим варіантом образотворчої (фігурної) батареї тесту креативності П. Торренса і є завданням «Заверши малюнок». Тест може бути використаний для дослідження творчої обдарованості дітей, починаючи з дошкільного віку (5-6 років) і до випускних класів школи (17-18 років). Відповіді на завдання цих тестів випробовувані повинні дати у вигляді малюнків і підписів до них. Торранс для оцінки рівня креативності використав показники: 1. Легкість — швидкість виконання завдання. 2. Гнучкість — число переключень із одного класу об'єктів на інший клас об'єктів у ході відповідей. 3. Оригінальність оцінюється як мінімальна частота даної відповіді серед відповідей однорідної групи випробуваних: о якщо дана відповідь зустрічається менше 1% випадків, (тобто 1 чоловік зі 100 дав таку відповідь), то оригінальність оцінюється як максимальна — в 4 бали; о якщо менше 2% — то оригінальність оцінюється в 3 бали; о якщо відповідь зустрічається більше 6% (6-7 чоловік зі 100 дали однакову відповідь), то оригінальність відсутня, 0 балів. Для діагностики рівня креативності можуть використовуватися різні методики. Багато дослідників вважають, що при діагностиці креативності варто

відмовитися від твердих лімітів часу, відведених на виконання завдання. М. Воллах і К. Коган надавали випробуванім стільки часу, скільки їм було потрібно для рішення завдання, тестування здійснювалося у вигляді гри, приймалася будь-яка відповідь. За даних умов тестування кореляція між креативністю й рівнем інтелекту була близька до нуля, тобто властивість креативності виявляє свою повну незалежність від інтелекту. Воллах і Коган виявили 4 групи дітей з різними рівнями розвитку інтелекту й креативності, які відрізняються способами адаптації до зовнішніх умов і рішення завдань: 1. Діти, які володіють високим рівнем інтелекту й креативності, упевнені у своїх здібностях, мають адекватну самооцінку, проявляють більшу ініціативу, особисту незалежність суджень і дій, успішні, проявляють обдарованість, соціально адаптовані. 2. Діти з низьким рівнем креативності, але високим інтелектом прагнуть до шкільних успіхів, але вкрай важко переживають невдачі, бояться висловити свою думку, піти на ризик, бояться удару по самолюбству, дистанціюються від своїх однокласників. 3. Діти з низьким рівнем інтелекту й високим рівнем креативності (третя група) часто потрапляють у категорію «ізгоїв», погано пристосовуються до шкільних вимог, часто мають хобі і захоплення на стороні, «дивні фантазери», вони не зрозумілі ні вчителям, ні одноліткам. 4. Четверта група дітей з низьким рівнем інтелекту й творчих здібностей зовні добре адаптуються, тримаються в «середнячках», мають адекватну самооцінку, низький рівень предметних здібностей компенсується розвитком соціального інтелекту, товариськістю. Обдарованим дітям властиві: • високий енергетичний рівень; • мала тривалість сну; • підвищена пізнавальна активність; • інтелектуальна ініціатива — схильність ставити перед собою нові складні завдання, що, на думку Д.Б. Богоявленської, є невід'ємною ознакою таланту. Методика креативного поля була розроблена Д.Б. Богоявленською та є альтернативним тестом на креативність. Особливістю даної методики є наступні принципи: • відмова від зовнішнього спонукання й запобігання появи

внутрішніх оцінних стимулів; • відсутність межі. Ця умова потрібна для досягнення простору другого креативного шару — вихід за межі заданого; 115 • експеримент не може бути короткочасним. У цьому випадку швидкість протікання психічних процесів відступає на другий план.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ (ІНДЗ)

Підготувати тренінг на електронному і паперовому носіях, виступити на семінарському занятті (протягом семестру).

ПРИБЛИЗНА ТЕМАТИКА ПРОЄКТУ (за вибором: тренінг)

№ п/п	Тема рефератів	Кількість годин
		Дена форма
1.	«Як навчитися розбиратися в людях»	
2.	«Шлях до себе»	
3.	«Профілактика навчального стресу»	
Всього годин:		10

ЗДОБУВАЧ ПРИ ВИКОНАННІ ІНДЗ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ, НЕ ДОПУСКАТИ АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ.

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання (відповідно до ст. 69 Закону України «Про вищу освіту»).

Види академічного плагіату:

- копіювання;
- перефразування;
- компіляція;

– використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;

– подання як власних робіт (тез, аналітичних звітів, письмових робіт, есеїв тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

РОЗДІЛ 3.

КОНТРОЛЬНІ ЗАСОБИ ПЕРЕВІРКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИЧНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Термін «діагноз» в перекладі з грецької мови –

розпізнавання

наука

думка

2. На сьогодні визнано, що психодіагностика як галузь психологічного знання розробляє

методи розпізнавання індивідуальних психологічних властивостей людини

варіанти розвитку людини

думки щодо теорії еволюції людини

3. Діагностика (від гр. «діа» і «гнозис») у буквальному розумінні — це «пізнання, яке розрізняє».

"пізнання"

4. Психодіагностичні ознаки

це приховані внутрішні психологічні фактори (психологічні причини), які є причиною певної поведінки та особливостей людини

це окремі зовнішньо виражені ознаки об'єкта діагностики, які є інформативними для того, щоб віднести об'єкт до певної діагностичної категорії, ці ознаки безпосередньо спостерігаються і реєструються

це підсумок діагностики, який передбачає перехід від ознак, які спостерігаються, до рівня прихованих категорій.

5.психодіагностичні категорії —

це підсумок діагностики, який передбачає перехід від ознак, які спостерігаються, до рівня прихованих категорій.

це окремі зовнішньо виражені ознаки об'єкта діагностики, які є інформативними для того, щоб віднести об'єкт до певної діагностичної категорії, ці ознаки безпосередньо спостерігаються і реєструються

це приховані внутрішні психологічні фактори (психологічні причини), які є причиною певної поведінки та особливостей людини;

6.діагностичний висновок —

це підсумок діагностики, який передбачає перехід від ознак, які спостерігаються, до рівня прихованих категорій.

це приховані внутрішні психологічні фактори (психологічні причини), які є причиною певної поведінки та особливостей людини;

7.Розрізняють _____ і _____, — як одні з важливих понять у тестологічній культурі.

практичне обстеження

наукове диференційно-діагностичне дослідження

педагогічне обстеження

8.Практичне обстеження — це.

це комплекс теоретичних та експериментальних робіт, спрямованих на формування концепції вимірюваної психічної властивості

використання готового, вже розробленого тесту. Його результат — відомості про психічні властивості конкретної людини (обстежуваного)

обидва варіанти не правильні

9.Наукове диференційно-діагностичне дослідження — це

комплекс теоретичних та експериментальних робіт, спрямованих на формування концепції вимірюваної психічної властивості на виявлення діагностичних ознак, які надають інформацію про задану властивість використання готового, вже розробленого тесту.

обидва варіанти правильні

10.Валідність — це

стійкість результатів тесту до впливу з боку різних випадкових факторів-перешкод, тобто завадостійкість.

комплексна характеристика, яка визначається параметрами інструменту та процедури вимірювання, так і властивостями ознаки, яка діагностується.

обидва варіанти не правильні

11.Надійність — це

стійкість результатів тесту до впливу з боку різних випадкових факторів-перешкод, тобто завадостійкість.

здатність вибіркової сукупності відтворювати основні характеристики генеральної сукупності

обидва варіанти правильні

12.Психологічний діагноз —

це результат психодіагностичного обстеження, який носить комплексний і системний характер, містить опис структури виявлених психічних властивостей (зокрема у вигляді профілю) та можливий прогноз майбутньої поведінки індивіда.

конкретні причини відхилень в діяльності з метою усунення цих причин шляхом відповідних конкретних впливів.

обидва варіанти правильні

13.Психологічна діагностика відділилась від психології і розпочала свій шлях становлення починаючи з межі _____ століття під впливом практичних вимог.

XX

XIX

XXI

14.Об'єктивні тести —

це методики, які припускають правильну відповідь, тобто правильне виконання завдання.

це методики, в яких результати значною мірою залежать від досвіду, кваліфікації, інтуїції діагноста.

Обидва варіанти не правильні

15.Суб'єктивні тести —

це методики, які припускають правильну відповідь, тобто правильне виконання завдання.

це методики, в яких результати значною мірою залежать від досвіду, кваліфікації, інтуїції діагноста.

обидва варіанти правильні

16.До формалізованих методик належать:

- тести;
- опитувальники;
- проєктивні техніки;• психофізіологічні методики.

17.До малоформалізованих методик належать такі способи:

- спостереження;
- опитування;
- аналіз продуктів діяльності.

18.Метод спостереження

Цей метод допомагає одержати широку інформацію про людину. Він є значущим тоді, коли не розроблені або невідомі стандартизовані процедури. При цьому досліднику для проведення спостереження не треба згоди або іншої форми участі тих, за ким ведеться спостереження.

Це метод збору первісних даних на основі вербальної комунікації. Він, за умови виконання певних правил

19.Опитування

Цей метод допомагає одержати широку інформацію про людину. Він є значущим тоді, коли не розроблені або невідомі стандартизовані процедури.

Це метод збору первісних даних на основі вербальної комунікації. Він, за умови виконання певних правил, дає змогу одержати не менш надійну інформацію, ніж у спостереженнях: про події минулого і сучасного; про стійкі нахили, мотиви тих чи інших учинків; • про суб'єктивні стани.

20.Аналіз продуктів діяльності (за змістом)

Це метод збору первісних даних на основі вербальної комунікації. Він, за умови виконання певних правил, дає змогу одержати не менш надійну інформацію, ніж у спостереженнях

Це метод кількісно-якісного аналізу документальних джерел, який дає змогу вивчати продукти людської діяльності. Під поняттям «документальне джерело» розуміються: листи; автобіографії; щоденники; фотографії; записи на кіноплівці; види мистецтв; матеріали преси (газети, журнали тощо)

Критерії оцінювання за різними видами роботи

Вид роботи	бали	Критерії
Практична робота	0-3 бали	Здобувач відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про предмет вивчення, неаргументовано висловлює думку. Використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали, виконує практичне завдання за умови сторонньої допомоги.
	4-6 балів	Знання здобувача є достатньо повними, він самостійно застосовує відповідний навчальний матеріал, виконуючи практичні завдання; аналізує, робить висновки. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але припускається неточностей. Здобувач самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичні завдання. Виконане завдання у цілому

		відповідає вимогам, хоча має незначні огріхи.
	7-8 балів	Здобувач володіє міцними знаннями, оперує ними при виконанні практичних завдань. Самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичне завдання. Не припускається помилок при його виконанні. Здобувач виступає експертом практичного завдання, що виконали однокурсники.
Самостійна робота	0-2 бали	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; виконує елементарні прийоми практичних завдань.
	3-4 бали	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; самостійно та за допомогою викладача може виконувати частину практичних завдань; знає послідовність виконання завдання; практичні завдання містять багато суттєвих відхилень від установлених вимог, при їх виконанні потребує систематичної допомоги викладача.
	5-6 балів	Здобувач самостійно і логічно відтворює фактичний і теоретичний матеріал та наводить приклади; володіє навчальним матеріалом і використовує набуті знання, уміння у стандартних ситуаціях; самостійно виконує практичні завдання відповідно до методичних рекомендацій; практичні завдання мають окремі помилки; користується необхідними навчально-методичними матеріалами.
	7-8 балів	Здобувач володіє глибокими знаннями, демонструє відповідні компетентності, використовує їх у нестандартних ситуаціях, самостійно працює з інформацією у відповідності до поставлених завдань; систематизує та узагальнює навчальний матеріал; самостійно користується додатковими джерелами інформації; без похибок виконує та аналізує практичні завдання.
Індивідуальне навчально-дослідницьке	0-1 балів	Логічність, послідовність, аргументованість, літературна грамотність викладення матеріалу не виявлені. Можливість практичного застосування

завдання (тренінг)		тренінгу або окремих його частин відсутня
	2 бали	Здобувач виконав завдання тренінгу частково. Демонструє низький ступінь оволодіння методами дослідження та самостійності виконання тренінгу. Відсутня можливість практичного застосування тренінгу або окремих його частин відсутня.
	3 бали	Здобувач вирішив завдання тренінгу шляхом відтворення відомих підходів до розв'язання аналогічних проблем. Не виявлені самостійність мислення студента, а також вміння застосовувати повною мірою науковий потенціал інформаційних джерел. У тренінгу спостерігається відсутність єдиної системи у викладанні матеріалу, не враховано більшість закономірностей та факторів
	4 бали	Здобувач виконав тренінг на рівні використання типових алгоритмів. Виявляються нахили до прямого застосування існуючих методичних та практичних розробок. Іноді спостерігається порушення системності викладу матеріалу; не досить чітко формулюються думки.
	5 балів	Здобувач розробив тренінг за допомогою часткового створення нових комбінації вже відомих розробок. Виявлено середній обсяг володіння теоретичними знаннями та проектувальними вміннями. Іноді спостерігається недостатня достовірність результатів та обґрунтованість висновків
	6-7 балів	Здобувач демонструє творче виконання тренінгу, датність до створення нових комбінацій вже відомих розробок відповідно до поставлених завдань; уміння знаходити та доцільно використовувати ідеї, визначені у наукових та навчально-методичних джерелах. Виявлено достатній обсяг володіння теоретичними знаннями та вміннями. Структурні компоненти логічно пов'язані
	8 балів	Здобувач пропонує власне оригінальне рішення творчої задачі при розробці тренінгу, на основі трансформації теоретичних знань і практичного досвіду; демонструє професійну компетентність. Пропонований варіант рішення характеризується логічністю, послідовністю, системністю. Інформація щодо тренінгу повністю (максимально) відповідає критерію оцінювання: гармонійність поєднання

		окремих частин тренінгу; цілісність стилю тренінгу; цікавість, живість, насиченість проекту; цікавість викладених ідей та їх якісне відображення.
--	--	---

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕН)

Для навчальної дисципліни «Психодіагностика в соціальній сфері» за навчальним планом передбачає підсумковий контроль у формі усного екзамену, на який відводиться 20 балів. Здобувач вищої освіти може скласти екзамен, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше як 40. Накопичені здобувачем бали під час вивчення навчальної дисципліни не анулюються, а сумуються. Оцінка за екзамен не може бути меншою за кількість накопичених ним балів.

На екзамені кількість балів здобувач отримує за оцінкою кожного з трьох питань білету усного екзамену:

Бали	Критерії
0 балів	Відповіді на запитання відсутні.
1–5 балів	Відповіді на запитання неповні, невпевнені. Відсутні приклади практичного використання.
6–10 балів	Здобувач вищої освіти не вміє логічно думати, робити власні висновки. Відповіді на запитання формальні, завчені. Не наведено прикладів практичного використання в освітньому процесі
11–15 балів	Відповіді на запитання загалом правильні, проте наявні помилки у визначеннях. Здобувач вищої освіти намагається робити власні висновки, наводить приклади практичного використання в освітньому процесі.
16–20 балів	Здобувач вищої освіти вміє розмірковувати, робити власні висновки. Відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 А)	Здобувач виявляє особливі творчі здібності, уміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та

	опрацьовує необхідну інформацію, уміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили
Добре (82-89 B)	Здобувач вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна
Добре (74-81 C)	Здобувач вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; загалом самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок.
Задовільно (64-73 D)	Здобувач відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.
Задовільно (60-63 E)	Здобувач володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні
Незадовільно (35-59 FX)	Здобувач володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу

**РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ЗА
РЕЗУЛЬТАТАМИ ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ
(ЕКЗМЕН)**

Поточний контроль (практичні заняття, самостійна робота)			ІНДЗ	Екзамен	Сума
Модулі	Бали	Разом	0-8	0–20	0–100
Змістовий модуль 1.					
Тема 1.	0-8	0-40			
Тема 2.	0-8				
Тема 3.	0-8				
Тема 4.	0-8				
Тема 5.	0-8				
Змістовий модуль 2.					
Тема 1.	0-8	0-16			

Тема 2.	0-8				
Змістовий модуль 3.					
Тема 1.	0-8				
Тема 2.	0-8	0-16			
Всього:		0-72	0-80		

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ

Сума балів за всі види навчальної діяльності	ОцінкаECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	
90 – 100	A	відмінно	
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно (з можливістю повторного складання)	

10. Рекомендовані джерела інформації Основна

1. Мазяр О. В. Психодіагностика та скринінг психічного здоров'я з основами психометрики : методичні рекомендації для підготовки до навчальних занять здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 053 Психологія . Житомир : Видво ЖДУ, 2023. – 117 с.

2. Психодіагностика: курс лекцій з дисципліни для студентів заочної форми навчання спеціальності 053 Психологія /укладачі І.О. Корнієнко, О.Ю. Воронова. Мукачево: МДУ, 2019. 41 с.

3. Концепти психологічної діагностики: від типології до класифікації методик // Психологічні засади розвитку психодіагностики та корекції

особистості в системі неперервної освіти / Науковий вісник КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» [за наук. ред. Томучка М.І.] // Зб. мат. II Подільської н.-пр. конф. Вінниця: ТОВ «Віндрук», 2017. Випуск №1 (14). С. 173-177.

4. Любіна Л.А. Психодіагностика: навч. посіб. Чернівці: Яворський Н.С. [вид.], 2018. 276 с.

5. Психодіагностична компетентність соціального працівника: [монографія] Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 102 с.

Допоміжна

1. Леонова В.І. Діагностика емоційної сфери підлітків як однієї із складових само актуалізації. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців «Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення» : збірка наук. праць, Одеса, 2019. 210 с. 7-11.

2. Леонова В.І. Діагностика рівня згуртованості колективу дітей дошкільного віку в умовах дитячого центру. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців «Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення» : збірка наук. праць, Одеса, 2019. 210 с. 41-46.

3. Леонова В.І. Методи діагностики соціальної роботи з дітьми з особливими потребами . International scientific and practical conference «Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning»: conference proceedings, February 26-27, 2021. Vol. 1. Wloclawek, Republic of Poland. P. 57-60.

4. Леонова В.І. Діагностика виявлення рівня схильності студентської молоді до прояву насильницької поведінки. Інноваційна педагогіка : науковий журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій, Одеса. 2021. Вип. 39. Том 1. С. 127–129.

5. Леонова В.І. Діагностика рівнів базових особових потреб-мотиваторів підлітків. Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення : збірка наук. Праць. Одеса, 2021. С- 8-11.

6. Леонова В.І. Діагностична робота з виявлення агресивної поведінки вихованців центру соціально-психологічної реабілітації. Materiály XVIII Mezinárodní vědecko - praktická konference «Dny vědy - 2022», 22 - 31 března 2022 r. Volume 2 : Praha. Publishing House «Education and Science» -92 s. C12-16

7. Харченко С.В. Психодіагностичні методи визначення рівня розвитку соціального інтелекту. Теорія і практика сучасної психології. 2018, № 1 . С. 51-60

8. Цимбалюк І.М. Психологічне консультування та корекція. Навч. Посібн. Модульно-рейтинговий курс. 3-тє вид. Київ: Видавничий дім „Персонал”, 2017. – 544 с.

Інформаційні ресурси

1. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт.
2. URL : <http://www.mon.gov.ua>
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайт URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
4. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний сайт. URL : <http://odnb.odessa.ua/>.
5. Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт. URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>